

Transformasi Bandar Kecil di Wilayah Selatan Perak: Beberapa Penemuan di Tanjong Malim

Transformation of small towns in the Southern Perak Region: Some finding in Tanjong Malim

Yazid Saleh, Mohmadisa Hashim, Nasir Nayan & Mohamad Suhaily Yusri Che Ngah

Kumpulan Penyelidik Impak Pembangunan dan Persekitaran, Jabatan Geografi dan Alam Sekitar, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 35900 Tanjong Malim, Perak Darul Ridzuan
emel: yazid@fsk.upsi.edu.my

Abstrak

Artikel ini bertujuan untuk menganalisis perubahan yang berlaku di Tanjong Malim akibat proses transformasi yang berlaku. Umumnya, Tanjong Malim ialah sebuah bandar kecil yang terletak di bahagian selatan negeri Perak. Ia terletak di luar wilayah pembangunan utama (Wilayah Metropolitan Lembah Klang-Langat dan Wilayah Metropolitan Kinta). Walaupun terletak di luar wilayah pembangunan utama, namun kewujudan dua institusi utama iaitu pendidikan tinggi dan perindustrian menjadikan proses transformasi di bandar ini menarik untuk dikaji. Menggunakan data sekunder dan primer yang diperolehi melalui cerapan di lapangan, terdapat tiga penemuan yang utama diperolehi iaitu (1) berlakunya keunggulan penawaran fungsi ekonomi (2) kemelesetan peranan tradisional bandar kecil dan (3) pengukuhan asas ekonomi yang bukan berasaskan pertanian. Penemuan-penemuan ini merupakan petunjuk asas bahawa sebagai sebuah bandar kecil, Tanjong Malim kini sedang berada di landasan yang betul dalam proses transformasi bagi pembangunannya di masa hadapan.

Kata kunci: Desa-Bandar, Perubahan, Pembangunan

Abstract

This article aims to analyze the changes in Tanjong Malim due transformation process. In general, Tanjong Malim is a small town located in the southern part of the Perak state. It is located outside the main development region (Langat- Metropolitan Region and the Klang Valley Kinta Metropolitan Region). Although located outside the main development region, the existence of two major institutions of higher learning and industries to make the process of transformation of the cities are interesting to explore. Using secondary and primary data obtained through observations in the field, there are three main findings obtained through (1) the occurrence of the economic benefits of the supply function (2) the traditional roles of the small town of recession and (3) strengthening the economic base of the non- agricultural. These

findings are indicative of the base that as a small town, Tanjong Malim is currently on track of the transformation of its development in the future.

Keywords: *Urban-Village, Transformation, Development*

Pengenalan

Persoalan tentang proses transformasi bandar kecil merupakan wacana yang telah lama dibincangkan di negara-negara maju. Fenomena globalisasi menjadikan sesetengah bandar kecil terutamanya di negara-negara maju berubah dengan drastik. Ini kerana, bandar kecil dilihat memainkan peranan penting dalam pembangunan sebagai pusat inovasi dan pemodenan yang diharapkan akan 'mengalirkan' kesejahteraan yang wujud ke kawasan luar bandar (Wandschneider, 2004). Menurut Funnel (1976), bandar kecil penting bukan kerana saiznya tetapi kerana peranannya (Funnel, 1976) Walaupun sesebuah bandar kecil itu mempunyai saiz yang sama, namun tidak semestinya mempunyai fungsi, potensi pembangunan dan struktur pekerjaan yang sama (Hardoy & Satterthwaite 1986). Pembangunan bandar-bandar kecil merupakan kaedah untuk meningkatkan akses masyarakat luar bandar terhadap perkhidmatan bandar (Katiman, 1991).

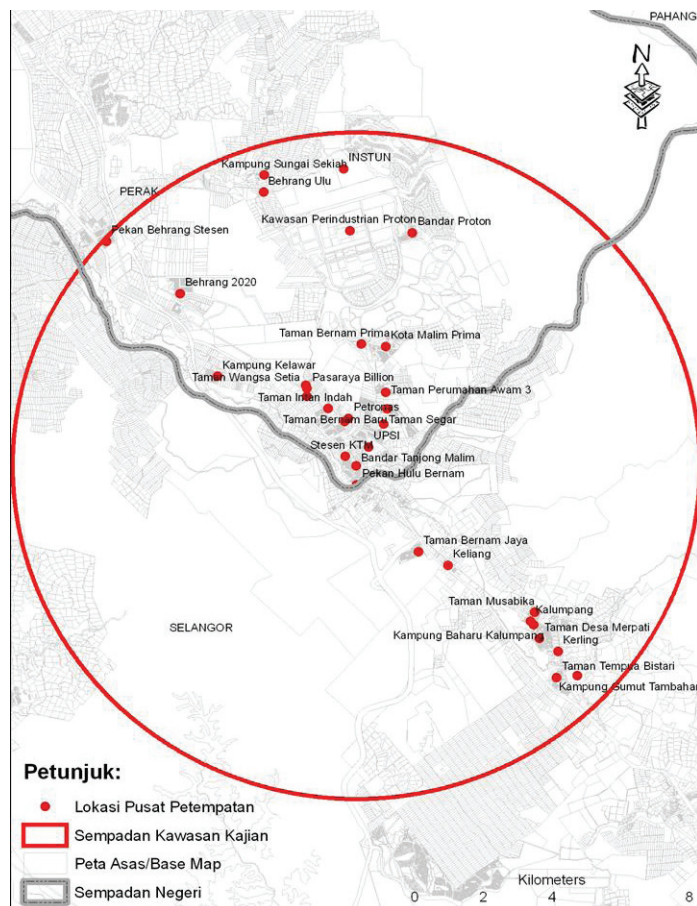
Hakikatnya, bandar kecil memainkan peranan penting dalam proses pembangunan. Bandar kecil dianggap sebagai saluran utama bagi membangunkan kawasan sekitar. Umumnya aktiviti ekonomi di kawasan tadahan bandar-bandar kecil sangat bergantung kepada pertanian. Oleh yang demikian secara asasnya, bandar kecil hanya merupakan tempat pertukaran barang-barang bagi perniagaan tani di peringkat tempatan sahaja (Khaw, 1985). Selain itu, bandar kecil juga dilihat berperanan sebagai pusat pengumpulan barang-barang untuk diedarkan ke pusat-pusat petempatan lain yang lebih kecil yang terletak di sekitarnya (Hamidah, 1981).

Peranan bandar kecil dalam pembangunan sesebuah negara sememangnya tidak dapat dinafikan terutamanya di negara-negara sedang membangun dan mundur. Ini kerana bandar kecil memainkan peranan penting dalam meningkatkan taraf hidup penduduk luar bandar kerana ia berfungsi sebagai pusat perdagangan dan perniagaan khasnya dalam memasarkan produk pertanian. Pertumbuhan bandar-bandar kecil mewujudkan permintaan terhadap produk pertanian dan menyediakan peluang pekerjaan di luar bidang pertanian; kedua-duanya menyebabkan asas ekonomi penduduk luar bandar sentiasa bertambah baik (Jabatan Perancang Bandar dan Desa, 2006)

Metodologi

Kertas kerja ini membincangkan proses transformasi yang sedang dialami oleh Tanjong Malim sebagai sebuah pusat pertumbuhan. Secara lebih spesifik, kertas kerja ini bertujuan untuk meneliti sama ada Tanjong Malim masih lagi berfungsi dan berperanan sebagai sebuah bandar kecil yang bersifat tradisional ataupun ia telah berubah ke arah yang lebih moden. Walaupun terletak di luar wilayah pembangunan utama, namun kewujudan dua institusi utama iaitu pendidikan tinggi (Universiti Pendidikan Sultan Idris) dan perindustrian (Kilang Proton) dilihat mampu untuk ‘mengalirakan’ kesejahteraan ke Tanjong Malim dan kawasan pinggirannya.

Secara relatifnya, Tanjong Malim terletak di selatan negeri Perak Darul Ridzuan. Tanjong Malim berada dalam Wilayah Lembah Bernam yang dialiri oleh dua batang sungai utama iaitu Sungai Bernam dan Sungai Ingki. Sistem salirannya pula pada peringkat orde 1 hingga orde 3. Dari segi kedudukan (koordinat) pula, Tanjong Malim terletak di latitud N 03° 40' 49.0" dan longitud E 101° 31' 112" (Bandar Tanjong Malim) (Rajah 1).

Rajah 1 Tanjong Malim dan Sempadan Kawasan Kajian

Dalam kertas kerja ini ini, Tanjong Malim dirujuk sebagai sebuah bandar kecil (bandar Tanjong Malim) dan kawasan tepubinanya yang merangkumi radius (rangkuman) sejauh 10 kilometer dari bandar Tanjong Malim termasuklah beberapa pusat petempatan lain seperti Bandar Proton, Behrang 2020, Behrang Stesen dan Ulu Bernam (Selangor). Oleh yang demikian, terminologi ‘Tanjong Malim’ dalam makalah ini merujuk kepada kawasan yang dinyatakan ini kecuali diberitahu sebaliknya.

Bagi memenuhi tujuan kajian ini, pelbagai data digunakan. Dalam kajian ini, jenis data yang digunakan adalah gabungan data primer dan data sekunder. Manakala kaedah pengumpulannya pula menggunakan kaedah pengamatan di lapangan, kaji selidik perniagaan dan perdagangan serta kaji selidik sosio-ekonomi. Data sekunder diambil dari pelbagai sumber/bahan bertulis dan bercetak Antara yang penting bagi penulisan ini ialah data banci penduduk (1970-2000), Rancangan Struktur Negeri Perak 2020 dan Rancangan Tempatan Daerah Batang Padang 2020. Manakala data primer pula terdiri daripada kaji selidik sosioekonomi terhadap 370 penduduk (ketua isi rumah), serta kajian lapangan fungsi bandar turut dijalankan. Kesemua data ini dianalisis menggunakan teknik yang telah dipilih seperti *Location Quotient Analysis* dan *Centrality Index Analysis* serta analisis deskriptif iaitu analisis frekuensi menggunakan perisian SPSS. Hasil analisis di bincangkan dalam bahagian seterusnya.

Hasil Kajian

Perbincangan ini merujuk kepada tiga penemuan semasa yang merupakan petunjuk penting bahawa Tanjong Malim kini sedang dalam proses transformasi daripada sebuah bandar kecil untuk menjadi sebuah bandar yang semakin maju. Tiga penemuan tersebut ialah (1) berlakunya keunggulan penawaran fungsi ekonomi, (2) kemelesetan peranan tradisional bandar kecil dan (3) pengukuhan asas ekonomi yang bukan berasaskan pertanian. Melalui penemuan ini, boleh dirumuskan bahawa Tanjong Malim masa kini bukan lagi sebuah bandar kecil yang memainkan peranan-peranan tradisional seperti yang terdapat di bandar-bandar kecil yang lain.

1. Berlakunya keunggulan penawaran fungsi ekonomi

Penemuan di lapangan mendapati sejumlah 231 (44.4 peratus) daripada keseluruhan 520 daripada keseluruhan fungsi orde tinggi di daerah Batang Padang ditawarkan di Tanjong Malim (Jadual 1). Penawaran penawaran fungsi hotel dan kedai borong pula agak tinggi bagi sebuah bandar kecil seperti Tanjong Malim.

Penawaran hotel yang tinggi (10 buah) di Tanjong Malim merupakan indikator kepada dua perkara iaitu: (1) pertama, wujudnya permintaan yang tinggi terhadap perkhidmatan penginapan di hotel di Tanjong Malim; dan (2) kedua, Tanjong Malim sendiri mempunyai pelbagai dorongan yang menggalakkan pengunjung bermalam. Kewujudan hotel yang banyak di Tanjong Malim boleh dikaitkan dengan keperluan penginapan pelajar (terutamanya yang berkursus secara jarak jauh dan pasca siswazah),

Jadual 1 Penawaran Fungsi Order Tinggi di Bandar Tanjong Malim

Barangan Order Tinggi	Jumlah Unit Fungsi di Tanjong Malim
Pasar Raya	8
Kedai emas	9
Sekolah memandu	7
Bank/Syarikat Kewangan	17
Ejen insurans/Unit Trust	31
Kedai borong /pengedar	24
Klinik kesihatan swasta	18
Syarikat Kurier	6
Musik/Video/ Musik	10
Persatuan/Gimnasium	6
Kedai solekan/kosmetik	24
Hotel	10
Pejabat kelab sosial/parti	18
Kilang	22
Kedai menjual kereta	18
Ejen Tukaran Wang Asing	3
Jumlah Besar	231

Sumber : Kajian Lapangan Oktober 2010

penginapan bagi peserta kursus/ seminar yang dijalankan oleh institusi yang ada di Tanjong Malim dan pusat petempatan yang berhampiran, penginapan keluarga yang menziarahi anak-anak/saudara terutamanya semasa sesi konvokesyen.

Manakala, penumpuan aktiviti perniagaan borong/pengedar (24 fungsi borong/pengedar) menunjukkan bahawa wujud pengkhususan dan perubahan fungsi. Lazimnya, perniagaan borong/pengedar adalah perniagaan yang berada di bandar-utama (Nuraalma, 1994). Ini kerana pusat-pusat borong dan pengedar berperanan mengedarkan barangan kepada peniaga kecil dan peruncit di petempatan lain yang lebih kecil dalam sistem hierarki di daerah tersebut. Pada ketika ini, fungsi borong merupakan antara fungsi yang penting dalam kes Tanjong Malim. Jadi jelas, Tanjong Malim memainkan peranan sebagai pusat pengedaran barangan yang lazimnya dimainkan oleh bandar yang lebih besar. Ini adalah bukti bahawa fungsi Tanjong Malim sebagai penyedia perkhidmatan borong/pengedar telah melampaui peranan asasnya.

2. Kemelesetan peranan tradisional bandar kecil

Menurut Wanscheinder (2004), peranan utama sesebuah bandar kecil ialah untuk menjadi pusat khidmat pertanian. Peranan ini termasuklah menawarkan barangan.

peralatan dan input lain yang berkaitan dengan aktiviti pertanian; peranan dalam memberikan khidmat nasihat pertanian; dan peranan sebagai pusat pemasaran produk pertanian. Sebagai sebuah bandar kecil, Tanjong Malim seharusnya memainkan peranan tersebut secara yang berkesan.

Kajian lapangan mendapati sejumlah 75.9 peratus Ketua Isi Rumah (KIR) tidak pernah berkunjung ke mana-mana untuk mendapatkan perkhidmatan pertanian. Ini membawa maksud bahawa lebih daripada separuh KIR yang ditemu bual tidak menjalankan sebarang aktiviti yang berasaskan pertanian dan yang demikian tidak ada keperluan untuk berkunjung ke Tanjong Malim untuk mendapatkan perkhidmatan berkenaan. Hal ini bertentangan dengan jangkaan awal dan teori yang mengatakan bahawa bandar kecil ini sepatutnya mempunyai hubungan yang rapat dengan aktiviti pertanian. Namun 24.1 peratus daripada responden menjawab mereka pernah mendapatkan barangan aktiviti pertanian. Daripada jumlah tersebut 86.5 peratus mengunjungi bandar Tanjong Malim untuk mendapatkan kemudahan tersebut (Jadual 2).

Jadual 2 Peranan Sebagai Pusat Khidmat Pertanian

Peranan	Tidak Pernah Berkunjung	Tanjong Malim	Pusat Petempatan Lain	Jumlah
Penawaran Barangan Berasaskan Pertanian	281 (75.9%)	77 (20.8%)	12 (3.3%)	370 (100%)
Menyediakan Khidmat Nasihat Tentang Teknik/Bantuan Pertanian	295 (79.7%)	62 (16.7%)	13 (3.4%)	370 (100%)

Sumber: Soal Selidik Isi Rumah Mac 2011

Secara tradisional, bandar kecil adalah tempat bagi penduduk sekitar berkunjung untuk mendapat khidmat nasihat berkaitan dengan pertanian. Namun begitu, dalam kes Tanjong Malim, sejumlah 295 (79.7%) KIR tidak pernah berkunjung ke mana-mana agensi bagi mendapatkan khidmat nasihat pertanian. Ini menyokong penemuan sebelum ini bahawa majoriti responden di Tanjong Malim tidak menjalankan aktiviti yang berasaskan pertanian. Oleh yang demikian, tiada keperluan untuk mereka mengunjungi mana-mana agensi bagi mendapatkan sebarang khidmat nasihat yang berasaskan pertanian. Ini disokong oleh penemuan di lapangan yang mendapati tidak wujud sebarang agensi utama yang memainkan peranan dalam aktiviti pertanian seperti Jabatan Pertanian, Risda, FAMA dan sebagainya.

Perbincangan tentang peranan utama bandar kecil sebagai pusat khidmat pertanian berdasarkan penglibatan penduduk sekitar membuktikan bahawa pusat khidmat pertanian bukanlah peranan yang utama bandar Tanjong Malim. Majoriti KIR tidak lagi terlibat dengan aktiviti pertanian. Aktiviti yang berasaskan pertanian menjadi semakin kurang penting kepada bandar tersebut. Antara faktor utama yang menyumbang kepada

keadaan ini ialah pertanian pada ketika ini bukan merupakan sektor pekerjaan utama penduduk di sekitar bandar Tanjong Malim.

3. Pengukuhan asas ekonomi yang bukan berasaskan pertanian

Perkembangan ekonomi daerah Batang Padang, khususnya di sekitar Tanjong Malim boleh dikatakan cukup pesat. Perkembangan ini agak selari dengan yang berlaku di peringkat nasional di mana ekonomi negara ditunjangi oleh sektor perkhidmatan dan pembuatan. Rancangan Malaysia Ke-10 melaporkan bahawa tempoh antara Rancangan Malaysia Ke-9 merekodkan pertumbuhan sektor perkhidmatan pada kadar 6.8 peratus setahun. Sumbangannya kepada KDNK negara pula mencapai 58.0 peratus pada 2010. Sektor ini mengatasi prestasi sektor pembuatan dan sektor pertanian yang masing-masing mencatatkan kadar pertumbuhan 1.3 peratus dan 3.0 peratus bagi tempoh yang sama. Sumbangan kedua-dua sektor tersebut kepada KDNK negara juga menurun dengan pantas pada 2010 masing-masing mencatatkan 26.7 peratus 7.5 peratus (Malaysia 2011).

Perubahan pekerjaan penduduk juga dapat dilihat di peringkat isi rumah di sekitar Tanjong Malim. Penemuan mendapati bahawa hanya 10.4 peratus KIR dan penghuninya yang dibanci bekerja dalam bidang pertanian (Jadual 3). Berbanding dengan pekerjaan dalam sektor bukan pertanian (77.8 %), peratusan tersebut pada umumnya sangat rendah. Ini menunjukkan sumbangannya kepada ekonomi daerah Batang Padang, khususnya bandar Tanjong Malim semakin kecil. Pekerjaan dalam sektor pembuatan dan bengkel juga semakin penting, ini secara tidak langsung didorong oleh pembukaan kawasan perindustrian di Proton City serta kewujudan bengkel-bengkel kenderaan pada jumlah yang besar yang merupakan kesan pengganda daripada penambahan penduduk dan kekuatan ekonomi asas Tanjong Malim.

Jadual 3 menunjukkan bahawa sektor perkhidmatan merupakan penyumbang utama kepada peluang pekerjaan di Tanjong Malim. Dalam kajian yang dijalankan majoriti KIR dan isi rumah yang dibanci bekerja dalam sektor perkhidmatan seperti peruncitan, guru, pengkeranian, pemandu dan jurujual (46.3%). Sumbangan sektor swasta, khususnya aktiviti perdagangan, perniagaan dan pembuatan, dalam mewujudkan peluang pekerjaan di bandar ini agak besar. Ini membuktikan tentang kepentingan sektor tersebut. Keadaan yang berlaku ini adalah seiring dengan proses kemajuan yang dialami oleh negara. Sektor pertanian semakin kurang penting dan peranannya diambil alih oleh sektor perindustrian dan perkhidmatan.

Penemuan ini (kajian lapangan) menunjukkan bahawa dari segi pekerjaan, Tanjong Malim kini sedang dalam proses transformasi untuk menjadi sebuah bandar yang lebih maju dari segi ekonominya. Penawaran peluang pekerjaan yang tinggi merupakan petunjuk kepada kedinamikan peranan Tanjong Malim. Penawaran pekerjaan yang tinggi terutamanya dalam sektor perkhidmatan dan pembuatan membawa kepada peningkatan pendapatan. Peningkatan pendapatan akan mewujudkan pelbagai permintaan yang menuntut untuk penawaran pelbagai fungsi barangan dan perkhidmatan

Jadual 3 Pekerjaan dan Pendapatan Keseluruhan Isi Rumah yang Dibanci

Isi Rumah (n=491)	Jumlah	Peratus (%)
Jenis Pekerjaan		
Peruncitan	68	13.8
Guru/ Pensyarah	67	13.6
Pengkeranian/ Pentadbiran	54	10.9
Perkilangan	51	10.4
Pertanian	51	10.4
Bengkel/ Jentera/ Mekanik	34	6.9
Polis/ Tentera/ Beruniform	27	5.5
Buruh Am	24	4.9
Pemandu	22	4.5
Jurujual	17	3.5
Lain-Lain	76	15.6
Firma Tempat Bekerja		
Universiti Pendidikan Sultan Idris	48	9.8
Kilang Proton/ Vendor	44	9.0
Perkhidmatan Awam	132	26.9
Perkhidmatan Swasta	131	26.7
Bekerja Sendiri	136	27.6

Sumber: Soal Selidik Isi Rumah Mac 2011

terutamanya pada orde sederhana dan tinggi. Perhubungan akhirnya akan membawa kepada keunggulan fungsi dan inilah yang sedang berlaku di Tanjong Malim.

Kesimpulan

Berdasarkan perbincangan dalam penulisan ini ternyata bahawa proses transformasi bandar kecil sedang berlaku di Tanjong Malim. Walaupun perbincangan ini hanya melihat tiga penemuan sahaja namun ia merupakan petunjuk asas kepada proses transformasi yang sedang berlaku kerana perubahan ini telah memberi kesan kepada ruang ekonomi penduduk serta perkembangan Tanjong Malim itu sendiri. Harus diakui bahawa sukar untuk membuktikan pengaruh globalisasi yang hebat telah memberi kesan perubahan yang besar terhadap bandar ini, namun ciri pengaruh tersebut telah mula dapat dikesan. Antara yang paling ketara ialah Tanjong Malim sedang berubah fungsi dan peranannya kepada penawaran yang lebih moden. Walaupun terletak di luar koridor utama pembangunan negara, juga di luar kawasan zon WMKL namun perubahan-perubahan ini tetap berlaku. Walaupun ia bukan sesuatu yang drastik seperti mana yang telah berlaku di Kajang, Dengkil (Selangor) mahupun Nilai (Negeri Sembilan), namun pada hakikatnya proses transformasi ini sedang dan akan terus berlaku. Berbanding dengan bandar kecil lain, kewujudan institusi pendidikan (UPSI)

dan sektor perkilangan (Proton/ Vendornya) jelas merupakan agen utama kepada proses perubahan tersebut.

Rujukan

- Abdul Samad Hadi, Abdul Hadi Harman Shah, Ahmad Fariz Mohmed & Shaharudin Idrus. (2006). *Mencari kelestarian bandar kecil*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Hamidah Mohamad. (1981). Bandar-bandar terpilih di Negeri Kelantan: Aspek hierarki fungsi. Latihan Ilmiah. Jabatan Geografi, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Hardoy, J.E. & Satterthwaite, D (pnyt.). (1986). *Small and intermediate urban centres: their role in regional and national development in the third world*. London: Hodder & Stoughton.
- Jabatan Perancang Bandar dan Desa. (2006). *Dasar Pemandangan Negara. Kuala Lumpur*. Jabatan Perancang Bandar dan Desa.
- Katiman Rostam. (1991). The role of service centre in rural development: a study of the settlement in Hilir Perak, Malaysia. *Akademikal* 38: 29-58.
- Khaw Loo Bean. (1985). Aspek Kefungsian dan Peranan Pusat-Pusat Perkhidmatan Dalam Pembangunan: Kajian Kes Di Daerah Hulu Terengganu. Latihan Ilmiah. Jabatan Geografi, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Malaysia (2011). *Rancangan Malaysia Ke Sepuluh 2010-2015*. Putrajaya. Jabatan Perdana Menteri.
- Nuraalma Talib. (1994). Kuala Lipis sebagai pusat perkhidmatan utama: satu analisis dari segi kefungsian dan peranannya dalam pembangunan. Latihan Ilmiah. Jabatan Geografi, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Wandschneider. T. (2004). Small rural towns and local economic development: evidence from two poor states in india. Kertas kerja untuk International Conference on Local Development, Washington, 17-18 June.
- Yazid Saleh, Katiman Rostam dan Mohd Yusof Hussain. (2011). Model Hierarki Kefungsian dan Pusat Pertumbuhan Sebagai Asas Bagi Merancang Kawasan Luar Bandar di Malaysia: Bukti Dari Daerah Batang Padang. *Geografia*. Vol 7 (2011): 66-79.